

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Viestinnän koulutusohjelma / Graafinen suunnittelu

Noora Nevalainen

LASTEN MUSIIKKISATUKIRJAN KUVITTAMINEN JA TAITTO

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Viestintä

NEVALAINEN, NOORA	Lasten musiikkisatukirjan kuvittaminen ja taitto
Opinnäytetyö	27 sivua
Työn ohjaaja	Teuvo Liikkanen
Toimeksiantaja	Planet Production Ltd
Avainsanat	kuvittaminen, taitto, nuottikirja, lastenkirja

Kirjan kuvitus voi palvella monenlaisia tehtäviä. Kuvitus voi olla havainnollistavaa, selittävää tai pelkästään koristelevaa. Satukirjassa kuvitus toimii lukijan mielikuvituksen apuna ja auttaa eläytymään tarinaan. Tässä opinnäytetyössä selvitetään, mitä tulee ottaa huomioon kun suunnitellaan ja kuvitetaan satukirjaa lapsille. Lisäksi pohditaan, miten musiikin läsnäolo vaikuttaa tällaisen kirjan ulkoasun suunnitteluun. Tavoitteena on ollut suunnitella lasten musiikkisatukirja, jossa kolme tarinankerronnan muotoa - teksti, kuva ja musiikki lauteksteinen - toimivat tasapainossa keskenään.

Leikki-ikäisen lapsen mielikuvitus ja maailmankuva kehittyvät jatkuvasti. Vaikka lapsen mielikuvitusta pidetään yleisesti rajattomana, se on yhtä rajallinen kuin lapsen kokemuspäiressä. Aistinvaraisia havaintoja kokoamalla lapsi laajentaa mielikuvitustaan, ja satukirja kuvituksineen voi auttaa lasta mielikuvituksen kehittämisessä. Hyvä lastenkirjan kuvitus ei aliarvioi lapsia, vaikka ottaakin huomioon lukijansa rajoitukset.

Musiikki on voimakas tarinankerronnan muoto. Se herättää vahvoja henkilökohtaisia tunteita ja tuntemuksia. Kuvataiteita ja musiikkia on toisinaan rinnastettu toisiinsa, sillä niillä on joitakin yhteisiä piirteitä. Moni musiikin termi löytyy myös kuvataiteista. Sekä tekstin että musiikin pohjalta kuvittaminen tuo esiin kuvittajan omia tunteita, mielikuvitusta ja näkemystä.

Kirjan kuvitukset on tehty käsin batiikkitekniikalla. Tässä työtavassa on yhdistetty väriliitua ja vesiväriä, niin että kuviin syntyy paljon päällekkäisiä värikerroksia. Kuvat on skannattu tai valokuvattu sähköiseen muotoon. Kirjan laulut on säveltänyt Sibelius-akatemian lehtori Anna-Karin Korhonen. Kirjassa nähtävät nuotit ovat hänen käsialaansa.

Opinnäytetyötä varten on tutustuttu kuvittamiseen, kasvatustieteiden ja musiikin oppaisiin ja haastateltu joitakin alan ammattilaisia. Varsinaisia musiikin kuvittamisesta kertovia oppaita ei juuri ole, joten työhön on poimittu eri aloilta käyttökelpoista tietoa ja sovellettu sitä lasten musiikkisatukirjan kuvittamiseen.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Design & Media

NEVALAINEN, NOORA Creating illustration and layout to a musical storybook for children

Bachelor's thesis 27 pages

Supervisor Teuvo Liikkanen

Comissioned Planet Production Ltd

Keywords illustrating, layout, sheet music book, storybook

Illustration in books may have various functions, for example demonstrative, explaining, or purely decorative. In a storybook, illustration gives power to the readers' imagination and helps them to put themselves in the story. In this thesis, I have examined what has to be considered when designing and illustrating a storybook for children. Also the treatment of musical elements when designing this kind of book has been examined. The aim of this thesis has been to create a balanced and stylish musical storybook for children.

The imagination of young children and their way of seeing and understanding things is nascent. It is often said that the imagination of children is unlimited. It is, however, as limited as their knowledge. By observing their surroundings and gaining impressions, they build up their cognition and imagination. A good storybook can help in this, too. Qualitative book illustration for children does not underestimate children, even though the illustrator keeps in mind the limits of children's cognition.

Music is a very powerful means of expression. Like visual arts, music raises strong feelings and emotions. Moreover, there are some other interesting similarities between music and visual arts. In many cases, there are the same words in the language of music and visual arts. Illustrating music or text shows the illustrator's own imagination and emotions.

The illustrations of the book have been done with a technique called batik. This technique uses many overlapping layers of watercolour and oil crayons. The composer of the songs in the book is Anna-Karin Korhonen, a graduate student of music. The sheet music in the pages of the book is done by her.

There is a shortage of books discussing music book illustration. However, many codes of illustration, psychology, and music can be adapted when illustrating a musical storybook for children. During the illustration process, some professional musicians have been interviewed, too.

SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO	5
2 KUVITTAMINEN	6
2.1 Mitä kuvittaminen on?	6
2.2 Miksi kuvitusta tarvitaan?	7
3 KUVA, LAPSI JA MUSIIKKI	8
3.1 Kuva ja lapsi	8
3.2 Kuva ja musiikki	11
3.3 Miten musiikkia kuvitetaan?	13
4 TYÖN KULKU	14
4.1 Aluksi	14
4.2 Kirjan rakenne	16
4.3 Työvaiheet	21
4.4 Haasteita	25
5 ARVIOINTIA	26
LÄHTEET	28

1 JOHDANTO

Planet Production Ltd on tuotantoyhtiö, joka on julkaissut kanteletyttö Viola Uotilan levyjä ja järjestänyt Violan ja hänen kaksosveljensä Antonin lastenkonsertti-kiertueita. Olen tehnyt yhteistyötä Planet Production Ltd:n kanssa noin viiden vuoden ajan valmistamalla taustakuvituksia näitä lastenkonsertteja varten. Kaiken kaikkiaan kuvia on valmistunut konserteissa käytettäväksi kolmisenkymmentä.

Taustakuvien lisäksi asiakkaan kanssa on toistuvasti ollut puhe kirjasta, johon olisi koottu tarinan muotoon Violan ja Antonin laulamia lastenlauluja. Kaikki laulut kirjassa olisivat musiikin maisteri Anna-Karin Korhosen Violalle säveltämiä. Kirja tulisi myös olemaan visuaalisesti yhteensopiva konserttikuvituksen kanssa. Opinnäytetyössäni käsitellään tämän musiikkisatukirjan visuaalista suunnittelua, kuvittamista ja taittoa.

Musiikki on vahvasti läsnä tässä työssä, kuten seminaarityössäni. Keskityn kuitenkin tällä kertaa painetun materiaalin, satukirjan, kuvittamiseen ja taittoon käyttäen hyväkseni seminaarityöni aikana keräämiäni tietoja ja havaintoja. Lisäksi oman haasteensa työhön tuo se, että julkaisu sisältää nuotit. Vaaditaan siis tasapainoilua kertomuksen, musiikin ja kuvituksen välillä: Miten tehdä kokonaisuudesta levollinen ja tasapainoinen niin, ettei yksi osa-alue nouse tarpeettomasti hallitsemaan toista? Miten ilmaista visuaalisesti laulun ja tarinan välittämä tunnelma ja tunnelataus?

Kirja on etupäässä suunnattu noin 6–12-vuotiaille lapsille. Violan laulut ovat monelle lapselle tuttuja levyjen, konserttien ja radio- sekä tv-ohjelmien kautta. Tämä kirja antaa lapselle mahdollisuuden laulaa - ja ehkä soittaakin - samoja lauluja kuin Viola. Vaikka lapset ovat ensisijainen kohderyhmä, olen pyrkinyt suunnittelemaan kirjan myös aikuista miellyttäväksi. Antonin ja Violan konsertitkin ovat ennen kaikkea lastenkonsertteja, mutta harva lapsi tulee paikalle yksin. Aikuiset ovat myös paikalla ja nauttivat siinä missä lapsetkin. Samoin toivoisin, että aikuiset osallistuisivat mielellään tämän kirjan kokemiseen, joko tarinan lukemisen tai

laulujen soittamisen tai laulamisen kautta. Tämä kirja on yhteisiin musiikkihetkiin.

Lähes kaikissa vanhoissa kulttuureissa suullinen kansanperinne on välittynyt hyvin pitkälti lauluina. Musiikki ja laulut ovat luonteva tarinankerronnan muoto, vieläpä erittäin ilmaisuvoimainen ja tunnepitoinen tapa ilmaista asioita. Suunnittelemani kirja kertoo tarinaansa sekä proosakerronnan että laulujen välityksellä. Tarina ja laulut täydentävät toisiaan ja kietoutuvat toisiinsa välillä tiukemmin, välillä löyhemmin. Kuvitus on kirjan kolmas tarinankerronnan muoto. Kuvituksen tulisi ottaa huomioon molemmat edellä mainitut elementit sitoen teoksen yhteen tiiviiksi kokonaisuudeksi.

Olen kuvittanut kirjan ja suunnitellut sen ulkoasun. Lopullista painotyötä ei kuitenkaan ole vielä tehty, sillä kirjaan on tulossa todennäköisesti vielä joitakin muutoksia ja lisäyksiä. Esimerkiksi kirjan nimi saattaa vielä muuttua, ja lauluja tulee muutama lisää. Tulevaisuudessa kirjaa tarjotaan kustantajalle, joka on jo osoittanut olevansa kiinnostunut tuotteesta.

2 KUVITTAMINEN

2.1 Mitä on kuvittaminen?

Yleisesti ottaen kuvittaminen on ei-kuvallisen materiaalin, esimerkiksi kerrotun tai kirjoitetun tarinan tai tapahtuman kuvittelemista ja visualisointia. Kuvittaja on ikään kuin lukijan mukana kuvittelija, joka tarjoaa mielikuvituksensa lukijan avuksi ja iloksi. Kuvittajan ei pitäisi tarjota valmiita ratkaisuja, jotka sitovat lukijan mielikuvitusta, vaan pikemminkin kannustaa lukijaa käyttämään omaa kykyään eläytyä tarinaan. Onnistunut kuvitus on siten polttoainetta mielikuvitukselle. Se ei ole pelkkää informaation välittämistä, jonkin sellaisen kertomista kuvin, jonka voisi saada selville pelkästään lukemalla. Sen pitäisi paljastaa enemmän, näyttää tietä kauemmas kerrotun ulkopuolelle. (Mikkonen 2005, 56.)

Kuvitus ei ole olemassa vain katsojan viihdyttämiseksi tai tekstin koristelemiseksi. Kuvat välittävät visuaalista viestiä ja ruokkivat lukijan mielikuvien syntymistä. Parhaimmillaan kuvitus toimii tekstin tukena, mutta elää samalla omaa elämäänsä ja vauhdittaa lukijan mielikuvitusta. Kuvitus ei ole tekstin orja, vaan matkakumpuni, joka avaa uusia polkuja ja tulkintamahdollisuuksia. (Ahjopalo-Nieminen 1999, 15.)

2.2 Miksi kuvitusta tarvitaan?

Kuvittamisella on useita tarkoituksia. Kuvan avulla voidaan tehdä ymmärrettäväksi asioita, jotka kerrottuna olisivat vaikeasti hahmotettavissa. Esimerkiksi luonnontieteissä kuva voi selventää muutoin monimutkaisia muotoja tai prosesseja. Kuvitettu lintukirja on paljon havainnollisempi kuin kuvittamaton, pelkkään verbaaliseen kuvailuun perustuva. Yksityiskohtaisinkin lintukirjan kuvaus vaikkapa kirjavasta tiklistä jättäisi helposti lukijan epävarmaksi siitä, mahtaisiko hän tunnistaa linnun luonnossa kuvauksen perusteella. Myös monimutkaiset lukujoukot voidaan kuvan avulla saada helpommin käsitettäväksi. (Brusila - Ylimartimo 2003, 11; Mikkonen 2005, 94.)

Varsinkin satukirjoissa on totuttu näkemään runsasta kuvitusta. Kuvien avulla lukijan on helppo muodostaa nopeasti käsityksensä tarinan henkilöistä, paikoista ja tapahtumista. Monissa satukirjoissa kuvitukselle on annettu jopa enemmän tilaa kuin itse tekstille.

Kaikki eivät pidä kuvaa välttämättömänä satutekstin seuralaisena. Bettelheimin (1985, 75) mukaan kuvitus lastenkirjoissa on turhaa, jopa haitallista. Hänen mukaansa kuvitus ohjaa liikaa lapsen mielikuvien syntymistä ja näin sitoo hänen mielikuvitustaan. Bettelheim uskoo, että lapsi luo rikkaampia ja monipuolisempia kuvitelmia ilman valmista, rajoittavaa kuvitusta.

Olen tässä suhteessa eri mieltä Bettelheimin (1985) kanssa. Mielestäni lapsi tarvitsee kuvia. Pieni lapsi ei välttämättä osaa kerrotun perusteella muodostaa mielihoidettua vaikkapa kiiltomato Wilburista, mutta kuvan nähtyään hän voi mielessään

jatkaa kertomusta, eläytyä tarinaan ja sijoittaa siihen tuttuja hahmoja. Tukea tälle ajatukselle löytyy myös Salmiselta (2005, 72). Hänen mukaansa kuvien avulla lapsen on mahdollista konkretisoida pelkotiloja, hallita niitä ja tutustua turvallisesti asioihin, jotka ovat vieraita ja siksi pelottavia.

Lapsen mielikuvituksessa on poikkeuksellista herkkyyttä ja voimaa, eikä sitä pitäisi kuvituksella aliarvioida. Tarkoitukseni on selvittää, mitä pitää ottaa huomioon, kun tehdään satukirjaa lapsille, etenkin, kun tarina kulkee käsikkäin musiikin ja nuottien kanssa. Pyrin myös vastaamaan kysymykseen siitä, miten musiikkia kuvitetaan.

3 KUVA, LAPSI JA MUSIIKKI

3.1 Kuva ja lapsi

Tätä työtä tehdessäni olen miettinyt lapsuuteni kirjakokemuksia. Millaisista kirjoista pidin, millaisista en? Mikä teki kuvituksesta lapsen silmissä kaunista ja kiehtovaa? Hyvin harvoin kirjallisen kerronnan oivallisuus oli se seikka, mihin huomioni kiinnittyi tai mikä sai minut arvostamaan jotakin kirjaa ylitse muiden teosten. Kuvien perusteella joko rakastin, vihasin tai pelkäsin kirjaa. Itse asiassa kuvitus oli ylivoimaisesti tärkein arviointikriteeri pitkään senkin jälkeen, kun olin oppinut lukemaan.

Lapsuudessa muodostunut mielipide pitää otteessaan tiukasti. Monen kirjan kuvitus miellyttäisi esteettisesti silmää nykyään, mutta en voi pitää kuvia miellyttävinä, jos olen lapsena pitänyt niitä pelottavina tai epämiellyttävinä. Mielenkiintoista on myös se, miten jonkin hahmon tai muodon merkitys lapsuuden kuvakirjoista on valjennut vasta vuosien kuluttua. Konteksti ei ole läheskään aina auttanut lasta muodostamaan kuvalle järkevää tulkintaa tai selitystä. Toisaalta tällaiset asiat eivät sinänsä häirinneet minua tai tehneet kuvituksesta mielestäni huonoa; mitä sitten, jos kuvakirjan faraolla olikin päässään kruunun sijasta ilmiselvä tuttipullo, kun kuvitus muuten oli kiinnostavaa?

Opinnäytetyötäni aloitellessani minulla oli vakaa käsitys lapsen mielikuvituksen ylivertaisuudesta aikuisen mielikuvitukseen verrattuna. Olin monesti liittynyt taiteellisesti valveutuneiden ystäväni kuoroon ylistämään lapsen mielikuvituksen rajattomuutta ja haikailemaan lapsuuden unenkeveän satumailman perään. Aiheeseen perehtyminen yllätti minut. Lapsen mielikuvitus tosin on notkea, mutta vain tietyissä rajoissa.

Lapsi tulkitsee kuvia oman, vielä rajoittuneen kokemuspäiriinsä kautta. Mitä vähemmän lapsi on ehtinyt kerätä kuvia mielensä ”kuvapankkiin”, sitä rajoittuneempi on hänen mielikuvituksensa ja kykynsä muodostaa itse mielikuvia. Aluksi tarvitaan siis aistinvaraisia kokemuksia, jotta lapsella olisi materiaalia mielikuvien muodostamista varten. Esimerkiksi lapsen ensimmäiset kuvakirjat, joissa asiat ja esineet yhdistetään yksinkertaisiin, selkeisiin kuviin, palvelevat juuri tätä tarkoitusta. (Hatva 1993, 81.)

Pienen lapsen havaintokyky on myös voimakkaasti keskitetty havaintokentän hallitsevimpiin elementteihin, väreihin ja muotoihin. Voimakkaat elementit varastavat huomion, ja heikommat jäävät jopa tyystin huomiotta. Iän myötä lapsi alkaa vähitellen yhä enemmän suunnata ja jäsenellä havaintojaan. Lapsen hyvän kuvan kriteerit ovat usein erilaiset kuin aikuisten. (Salminen 2005 22, 64.)

Tutkimuksissa on osoitettu, että pieni lapsi arvostaa kuvassa ennen kaikkea sisältöä. Noin nelivuotias, eläimistä pitävä lapsi todennäköisesti pitää kissaa esittävää kuvaa hyvänä kissan itsensä vuoksi. Tärkeää ei niinkään ole se, miten jokin asia esitetään, vaan mitä esitetään. Noin kuusivuotiaana lapsi alkaa katsella kuvia systemaattisemmin ja arvostaa realismia. Hän arvostelee kuvia sen perusteella, miten todellisilta ne näyttävät. Nyt tärkeämpää on siis se, miten asia esitetään. Edelleen varttuneempi katsoja kiinnittää yhä enemmän huomiota muotoon ja kuvan tekniiseen toteutukseen. (Hatva 1993, 76, 95, 121, 125.)

Toisaalta lapsen mielikuvitusta ja kykyä ymmärtää melko abstraktejakin asioita ei tulisi aliarvioida. Aivan liian usein lapsille suunnattu materiaali on imelää, naiivin yksinkertaista ja jopa suorastaan typerää, olipa kyse musiikista, kuvituksesta tai

verbaalisesta tarinankerronnasta. Vaikka lapsen oma kuvallinen ilmaisu ei olisi-kaan vielä kovin realistista, vaan pikemminkin horjuvaa ja kömpelöä, se ei tarkoita, ettei lapsi ymmärtäisi visuaalisesti taidokkaita kuvia ja pitäisi niistä. Kuvittajan ei pitäisi yrittää laskeutua lapsen ilmaisun tasolle kuvittaessaan ja olettaa, että lapsi viihtyisi parhaiten juuri naiivin kuvan äärellä. Päinvastoin huomattava osa lapsista kokee tämän kaltaisen kuvitustyylin jopa turhauttavaksi. (Brusila - Ylimartimo 2003, 21.)

Kuten hyvässä tarinassa on ulottuvuuksia ja kerroksia, jotka aukeavat eri ikäluokille tai erilaisissa elämäntilanteissa oleville eri tavoin, myös kuvitus parhaimmillaan on monikerroksista. Tuppurainen kertoo haastattelussaan (2009), ettei lastenmusiikkia tehdessään ajattele nimenomaan lapsia tai sitä, miten he laulun mahdollisesti tulkitsevat. Ohjenuoraksi myös lastenmusiikin kuvittamiseen hän antaa periaatteen, ettei pitäisi liikaa laskelmoida, mikä miellyttää lasta ja mikä aikuista. *Luulen, että meidän jokaisen sisällä on pikku vekara, joka haluaa joskus äänensä kuuluviin*, Tuppurainen (2009) pohtii.

Olen pyrkinyt myös tässä omassa kirjansuunnittelussani lopputulokseen, joka miellyttää kaikenikäistä lukijaa. Vaikka kirja on suunnattu ennen kaikkea lapsille, on mielestäni tärkeää, että kirja on myös aikuisen silmissä kiinnostava ja tutustumisen arvoinen. Kirjan ostava tai sitä suosittleva henkilö on hyvin todennäköisesti aikuinen, ja pitkälti hänen arvionsa mukaan kirja joko ostetaan tai jätetään hyllyyn. Aikuinen todennäköisesti myös lukee kirjaa lapselle. Mielestäni on tällöin erittäin tärkeää, että aikuinen pitää kirjaa miellyttävänä eikä vaivaannuttavana, ja lukee sitä lapselle mielellään.

Alle kymmenvuotiaiden lasten piirustuksissa animismi on huomattavan yleinen piirre. Käsitettä käytetään tavallisesti uskonnollisessa merkityksessä, jolloin tarkoitetaan uskoa siihen, että myös elottomina pitämillämme asioilla, esineillä ja luonnonilmiöillä on henki ja sielu. Tässä yhteydessä animismilla kuitenkin tarkoitetaan elottomien asioiden inhimillistämistä ja personoimista. Moni lapsi esimerkiksi piirtää auringolle, pilvelle tai kukalle kasvot. Samoin lapsi saattaa läimäyttää

rangaistukseksi häntä tönäissyttä ovea, sillä hän uskoo tämän tehneen sen tietoisesti ja ilkeyttään. (Salminen 2005 45, 46, 132; Suomisanakirja 2010.)

Animismia löytyy myös minun kuvituksestani. Olen personoinut muun muassa niittyvillat, ja kirjoittamassani kehystarinassa tuuli ja kuu ovat inhimillisiä, ajattelevia ja puhuvia olentoja. Vaikka olen pyrkinyt työssäni luonnontieteelliseen täsmällisyyteen, olen joissakin piirteissä lähestynyt lapsuuden leikkien ja mielikuvituksen maailmaa.

Olen pyrkinyt työssäni myös esteettisen kokemuksen tarjoamiseen. Kuvia tuodaan nykyään eteemme enemmän kuin koskaan ennen, mutta minkälainen meitä ympäröivä visuaalinen maailma on? Minkälaisia taiteellisia tai ylipäätään kuvallisia elämyksiä televisio, kirjat, tietokonepelit ja elokuvat tarjoavat nykyisin lapsille? Lapsi tarvitsee kuvia ja kertomuksia, jotka ruokkivat hänen mielikuvitustaan. Olen pyrkinyt suunnittelemaan kirjan, joka tyydyttää tämän tarpeen. Tavoitteenani on myös ollut luoda visuaalisesti viehättävä ja rauhallinen kokonaisuus, joka erottuu ympäröivästä kuvien tulvasta.

3.2 Kuva ja musiikki

Musiikki on erittäin ilmaisuvoimainen tarinankerronnan muoto. Se vaikuttaa voimakkaasti tunteisiin, nostattaa mielen kätköistä mielikuvia ja muistoja sanoitta, vain itsensä voimalla. Musiikin avulla voidaan tavoittaa ja käsitellä ihmisen ruumiissa ja psyykessä olevia kokemuksia ja niiden sävyjä, vivahteita. Myös kuvataide, kuva väreineen, sommitteluineen ja hienovaraisine vivahteineen nostaa pintaan mielikuvia ja kokemusten varjoja. Miten siis käsitellä näitä ilmaisuvoimaisia tarinankerronnan muotoja rinnakkain niin, että ne tukevat toisiaan eivätkä kilpaile keskenään? (Tarkkonen – Sassi 2005/2006, 16.)

Kaikkien äänien perusosia ovat sävelkorkeus, kesto, melodinen kaarros, sointiväri, äänenvoimakkuus ja jälkikaiunta. Kuvataiteissa viivat järjestyvät muodoiksi, ja samoin nämä äänien perusfraktiot yhtyessään ja muodostaessaan merkityksellisiä suhteita toisiinsa muodostavat korkeamman tason käsitteet tahtilaji, sävellaji, me-

lodia ja harmonia. Karkeasti määriteltynä tahtilaji ilmaisee sävelien ryhmittymisen ajassa. Sävellaji ilmaisee käytettävän säveljärjestelmän, esimerkiksi C-duuri tai A-molli. Melodia on musiikkikappaleen perättäisistä sävelistä koostuva teema, se osa, jota tavallisesti lauletaan mukana. Harmonia puolestaan muodostuu päällekkäisten sävelten tai sointujen keskinäisistä suhteista, siitä miltä ne kuulostavat yhdessä. Näistä komponenteista muodostuvan kokonaisuuden me hahmotamme musiikkina. (Levitin 2007, 20–24.)

Mielestäni on hyvin mielenkiintoista, että Josef Albers (1979, 40, 45, 46, 48) vertaa tunnetussa teoksessaan Värien vuorovaikutus toistuvasti kuvataiteita ja värejä musiikkiin ja sen rakenteisiin. Vaikka musiikin ja kuvataiteen lähtökohdat ovat toki hyvin erilaiset, niissä on yllättävän paljon samoja lainalaisuuksia, ja niiden kielet ovat paikoin hyvin lähellä toisiaan. Sekä kuvataiteen että musiikin piirissä puhutaan rytmistä. Myös sävyistä puhutaan sekä värien että äänien yhteydessä. Intervalleilla eli sävelten välisillä etäisyyksillä on vastineensa värien välisten etäisyyksien määrittelemisessä. Lisäksi sekä musiikin että kuvataiteiden yhteydessä puhutaan harmoniasta, konsonanssista ja dissonanssista.

Musiikin ja kuvataiteiden todelliset tai kuvitellut yhtäläisyydet ovat kiehtoneet muitakin. Muiden muassa Goethe, Kandinsky ja kansallissäveltäjämme Sibelius ovat verranneet teksteissään musiikin ja kuvataiteen termejä ja lainalaisuuksia. Vertailut ovat tietysti syntyneet kirjoittajien omien mielikuvien ja havaintojen pohjalta ja ovat siksi luonteeltaan hyvin subjektiivisia. (Pokela 2009.)

Kuvan, tekstin ja musiikin luonteet ajassa ja paikassa eroavat melko tavalla toisistaan. Kuvan tarkastelu tapahtuu synkronisesti eli yhtäaikaaisesti, kun taas verbaalista esitystä tarkastellaan ajassa lineaarisesti etenevästi, diakronisesti. Teksti luetaan alusta loppuun, kuvalla sen sijaan ei ole tässä mielessä alkua tai loppua. Kuva kertoo preesensissä, tässä hetkessä. Se voi kuitenkin sisältää viittauksia tulevaan tai menneeseen, ja peräkkäisten kuvien sarjalla voidaan luoda vaikutelma jatkumosta, jossa tapahtumia on myös kuvien välillä. (Brusila - Ylimartimo 2003, 9, 10; Mikkonen 2005, 101, 102, 115.)

Myös musiikki sävelineen liittyy aikaan. Yksi sävel tai useammasta sävelestä muodostuva sointu soi vaihtelevan mittaisen mutta kuitenkin rajoitetun ajan. Sävelet seuraavat toisiaan lineaarisesti yhteen suuntaan, eteenpäin. Emme kuule ääniä taaksepäin, vaan hetkeä aiemmin soitetut häipyvät ja lakkaavat soimasta. Kuva taas esiintyy tilassa, ja sen voidaan ajatella näkyvän mihin suuntaan tahansa ja millä nopeudella tahansa. Lisäksi kuvan luonne on pysyvä. Siihen voi palata. (Albers 1975 45, 46.)

3.3 Miten musiikkia kuvitetaan?

Tämä musiikkikirja on visuaalisesti jatkoa Antonin ja Violan konserttikuvituksille. Nämä kuvat on tehty sekatekniikalla, skannattu ja sitten projisoitu lavan taustalla olevalle suurelle taustakankaalle. Seminaarityössäni tulin siihen johtopäätökseen, että konserttia kuvitettaessa on ensiarvoisen tärkeää tutustua etukäteen esityspaikkaan, sen valoihin, tilaan ja tekniikkaan. Jotta taustakuva tulisi nähdyksi ja ymmärretyksi, sen tulisi ottaa huomioon esitystavan rajoitukset, kuten rajoitettu katseluaika, mahdollinen huono katselukulma, etäisyys katsojista ja niin edelleen. Konserttitilanteessa on lukematon joukko muuttujia, jotka voivat häiritä kuvan tarkastelua. Kun kuvitus tehdään kirjaan, tilanne on hieman toinen. Toki häiritseviä tekijöitä on varmasti tässäkin tapauksessa, mutta lukijan on tavallisesti mahdollista katsoa kuvaa niin kauan kuin on tarpeen, parhaaksi katsomassaan valaistuksessa ja niin läheltä kuin haluaa. Tämä mahdollistaa pienempien yksityiskohtien, elävämmän pinnan ja hienovaraisempien hahmojen ja elementtien käytön. (Korpela 2009.)

Konserttikuvituksessa on otettava huomioon myös se, miten moneen asiaan yhtäaikaisesti yleisö voi lyhyessä ajassa kiinnittää huomiota. Lavalla toiminta ja visuaaliset tapahtumat tulisi pitää mahdollisimman yksinkertaisina, jotta kuulijat säilyttävät mielenkiintonsa eivätkä ahdistu. Varsinkin lapsiyleisö on hyvin vaikutusaltista ja muuttuu herkästi levottomaksi, jos samanaikaisia tapahtumia on liikaa. Kirjan kuvituksessa tämä vaara on pienempi, sillä lukija tietää olevansa vapaa palaamaan myöhemmin aineistoon, jota hän ei ole ymmärtänyt. Silti ei ole tässä-

kään tapauksessa huono asia, että kuvitus pidetään kohtuullisen yksinkertaisena, varsinkin kun kohteena ovat lapset. (Korpela 2009; Berefelt 1985, 24, 73.)

Musiikin herättämät tunnereaktiot ovat tietenkin yksilöllisiä. Mollissa soitettu hidas kappale mielletään usein surumieliseksi, mutta jokainen kokee tunteen kuitenkin lopulta omalla tavallaan. Esimerkiksi kysymys siitä, minkä värinen jokin musiikkikappale on, tuottaa todennäköisesti hyvin kirjavan skaalan vastauksia. Niinpä musiikin kuvittaminen on loppujen lopuksi kuvittajan omien mielikuvien varassa. Mielikuvituksensa turvin kuvittaja päättää, millainen kuvitus parhaiten tukee niin tekstin kuin musiikinkin tunnelmaa ja sanomaa. (Pokela 2009.)

4 TYÖN KULKU

4.1 Aluksi

Haasteellista työssä oli se, että aloitusvaiheessa ratkaiseva osa tekstimateriaalista puuttui täysin. Kuvituksen suunnittelu alkaa tavallisesti vasta sitten, kun kuvittaja tietää, mitä on kuvittamassa. Kun aloitin kirjan suunnittelun alkusyksystä 2010, minulla oli käytettävissäni vain laulujen sanat. Laulut toisiinsa liittävä kehyskertomus, tarina, johon laulut kiinnittyisivät, kuitenkin puuttui. Juonen kulku on tietysti tiedettävä, jotta kuvitusta voisi ruveta suunnittelemaan. Niinpä jouduin aivan ensimmäiseksi kirjoitustyöhön, mikä oli aiheuttaa paniikin muutenkin ahtaassa aikataulussa. Tarinan kehittelyn lomassa tein ensimmäisiä luonnoksia, etsin hahmoille muotoa ja persoonaa, mietin kuvituksen tunnelmaa ja sommittelin aukeamataittoja.

Tarinan kehittelyä varten järjestelin laulut sopivaksi ketjuksi, joka muodostaisi tarinan rungon. Kaksi päivää Jaalan metsissä samoiltuani totesin tarinan hahmottuneen mielessäni melko valmiiksi. Luontoäiti lahjoitti myös kauniita mielikuvia ja yksityiskohtia kuvitusta varten. Tarkastelin esimerkiksi valon taittumista järven pinnasta, pimeydestä erottuvia värejä, taivaan ilmeiden monimuotoisuutta ja kenttäkerroksen kiehtovia rakenteita ja yksityiskohtia. Luontoa syvästi rakastavana nautin tästä tehtävästä suunnattomasti.

Osalle lauluista minulla on ollut kuva mielessäni jo kauan, toisiin lauluihin kuvituksen löytäminen vaati pitempiaikaista mietintää. En kuvita työssäni pelkästään tarinaa tai lauluja, vaan molempia yhdessä, ja siksi kuvituksen pitäisi ottaa mahdollisimman sulavasti huomioon nämä molemmat, sitoa laulut ja tarina toisiinsa täyttäen aukkoja, joita kerrontaan väistämättä syntyy. Valmis kirja ei saisi sisältää irrallisia kuvia irrallisten laulujen ja tarinan välissä. Kuitenkin olen pyrkinyt työssäni siihen, että niin kuvitus kuin muukin kerronta jättäisi lukijan mielikuvitukselle ja kuvittelulle liikkumavaraa. Osa kuvista on tehty tieteen tahtoen laulujen tai kirjoitetun tarinan kannalta melko vapaiksi. Tällä tarkoitan sitä, että en ole keskittynyt kuvituksellani toistamaan tapahtumia, joista verbaalinen osa kirjasta kertoo. Pikemminkin olen halunnut kuvituksellani nostaa esiin tarinan ja laulujen tunnelmia, mielikuvia, näkymiä ja hienovaraisia yhteyksiä tapahtumien ja asioiden välillä. Näennäisestä irrallisuudestaan huolimatta kuvissa on aina jotakin, joka sitoo ne tarinaan ja tarinan yhteydessä olevaan lauluun ja tuovat oman lisänsä kokonaisuuteen. Esimerkiksi Pilvistä ja tähdistä -laulun yhteydessä on kuva, jossa on metsätähtiä. Laulun sanat menevät näin:

*Pilvipaimenet varmaan luulee
kun katsovat maata öistä
että oikeita tähtiä täynnä on maa
kun lampuista, lyhdyistä, kynttilöistä
valot pimeään yöhön tuikahtaa.*
(Kaija Pakkanen)

Metsätähdet eivät sinänsä liity asiaan mitenkään, ja kuitenkin lukija voi laulussa kuvitella metsänpohjan täyteen pieniä valkoisina tuikkivia tähtiä. Entä jos lukija ei tunnista kasvia metsätähdeksi? Tällä kuvalla on myös puhtaasti dekoratiivinen funktio. Seuraavalla aukeamalla on varsinainen kuvituskuva, abstraktia lähentelevä kuvaus tuikkivien valojen muodostamasta helminauhasta. Tarinassa on juuri kerrottu, miten kokonainen kiiltomatosuku valoineen kulkee läpi pimeän metsän. Laulun ”lamput, lyhdyt ja kynttilät” edustavat siis kiiltomatoja. Näin ei missään kohdin laulua tai tarinaa sanota, mutta yhdessä kuvituksen kanssa syntyy tällainen

mielikuva. Olen siten pyrkinyt tekemään kokonaisuudesta enemmän kuin osiensa summan.

4.2 Kirjan rakenne

Kirjan tapahtumat sijoittuvat öiseen metsään. Päähenkilöt Soffi ja Raffe ovat pieniä, eksyneitä olentoja, jonkinlaisia peikkoja, joita pimeä ja ääniä täynnä oleva metsä pelottaa. He kohtaavat ystävällisen ja viisaan kiiltomadon Wilburin, joka lupautuu oppaaksi yöhön. Pimeys ei enää pelota, vaan se näyttäytyy matkalaisille kauniina ja kiehtovana. Kirjan teema on siis matka pimeydessä, pimeän ja tuntemattoman pelon voittaminen sekä toiseen luottaminen.

Pimeän pelko on lapsilla hyvin yleinen pelkotila. Lapsi pelkää, että pimeä huone tai tila kätkee sisäänsä jotakin vaarallista tai pelottavaa, mikä yleensä nousee ongelmaksi nimenomaan silloin, kun pitäisi mennä nukkumaan. Lapsen mielikuvitus kulkee edellä, ja pimeässä näköaisti ei todista pelkoja vääriksi. Pelkotilat ovat todellisia, eikä niihin tulisi siksi suhtautua väheksyen. (Zolten 1997.)

Suunnittelemani kirjan päähenkilöt ovat myös lapsia, vaikkakaan eivät ihmislapsia. He joutuvat vasten tahtoaan keskelle pelottavaa pimeyttä. Oppaansa viisauden ja ystävällisyyden turvin he kuitenkin kulkevat yön läpi ja oppivat katsomaan pimeyttä uusin, rohkein silmin. Pelko juontuukin usein tiedon puutteesta. Pelottavat asiat muuttavat tavallisesti luonnettaan, kun niitä hieman oppii tuntemaan. Kauneus tulee esille vasta sitten, kun sitä uskaltaa katsoa.

Koska kirjan tapahtumat sijoittuvat yöhön, jouduin pohtimaan kuvituksen värimaailmaa tältä kannalta. Olen käyttänyt aiemmissa kuvitustöissäni tavallisesti hyvin voimakkaita värejä ja kontrasteja, mutta tällä kertaa päätin hieman typistää värimaailmaa. Pimeässähän värit eivät juuri näy, sillä värien näkeminen edellyttää valoa. Missä ei ole valoa, ei ole värejäkään. Täysin mustavalkoiseen esitystapaan en toki ole päätenyt, mutta varsinkin lämpimiä värejä kirjassa esiintyy niukahkosti. Tämän vuoksi olin aluksi hieman huolissani siitä, tulisiko kirjasta liian synkkä ja uhkaava, vaikka sen päinvastoin olisi tarkoitus olla turvallinen, seesteinen ja

kaunis kokonaisuus. Lopulta päädyin kuvituksen suunnittelussa ratkaisuun, jossa osa kuvista on suuria, koko sivun täyttäviä, tummia ja rauhallisia ja loput taustattomia tai lähes taustattomia pienempiä kuvia. Ne aukeamat, joilla on tällainen pienempi kuva, ovat valoisia ja avaria. Näin olen pyrkinyt rytmittämään kirjaa kuvien koon ja värimaailman sekä aukeamien tummuuden suhteen.

Kirja koostuu yhdeksästä lastenlaulusta. Tarina jatkuu aukeamalta aukeamalle, ja laulut on ripustettu tuohon tarinaan. Lauluille on varattu tilaa tavallisesti yhden aukeaman verran. Aukeamalla ovat nuotit ja sanat lauluun, lauluun liittyvä osa tarinaa sekä kuvitus. Muutamalle musiikkikappaleelle on varattu kaksi aukeamaa.

Kuten aiemmin mainitsin, kuvituskuvia on karkeasti jaoteltuna kahdenlaisia. Isoja, taustallisia, sekatekniikalla tehtyjä kuvia on kansikuva mukaan lukien kuusi. Nämä kuvat täyttävät kokonaisen sivun, yksi jopa kokonaisen aukeaman. Pieniä kuvia, joissa on hieman vähemmän tai ei lainkaan taustaa, on enemmän. Niitä olen käyttänyt usein pikemminkin koristeluun kuin tapahtumia selostavaan kuvitukseen. Esimerkiksi nimiösivulla ja sen vastaisella sivulla on tällaista kuvitusta. Mikään kuvitus ei silti ole merkityksetöntä, vaan jokainen kuva vie omalta osaltaan tarinaa eteenpäin, antaa sille merkitystä ja rakentaa kertomuksen maailmaa.

Tämän kirjan käyttömahdollisuudet ovat monipuoliset. Koska itse tarina on lyhyt, se voidaan lukea lapsille iltasaduksi. Kirjasta voidaan toisaalta poimia irrallinen laulu lapselle laulettavaksi tai soitettavaksi, tai teosta voidaan käyttää kokonaisuutena musiikkihetken runkona. Kirjan tulisi taipua näihin kaikkiin käyttötapoihin. Sen on oltava tarpeeksi selkeä hämärässä lastenkamarissa luettavaksi, sen on pyssyttävä auki nuottitelineellä tai pöydällä, ja marginaalien tulisi olla riittävän leveät, jotta reunoista olisi helppo pitää kiinni. Olen yrittänyt ottaa nämä seikat huomioon sikäli kuin se on ollut mahdollista.

Kirjasta on määrä tulla kovakantinen. Sitä ei ole vielä painettu lopulliseen muotoonsa, sillä siihen on tulossa vielä joitakin muutoksia ja lisäyksiä. Kirjan mitat ovat 210 mm x 260 mm. Sivun leveys on siis sama kuin A4-arkin leveys ja korkeus hieman pienempi kuin A4-arkin korkeus. Sivut tullaan kiinnittämään sitomalla. Sidottu kirja pysyy kokemuksieni mukaan paremmin auki ja säilyttää

Sidottu kirja pysyy kokemuksieni mukaan paremmin auki ja säilyttää paremmin muotonsa ja sivunsa ääriasentoon avattuna kuin vaikkapa liimattu. Kovakantinen, sidottu kirja näyttää myös arvokkaalta.

Nuotit ovat varmasti kirjan haastavin elementti. Ne vaativat tinkimättömästi oman tilansa, ja toisin kuin tekstiä, nuotteja ei oikein voi pilkkoa aukeamalta aukeamalle tai ulottaa sivun reunan yli kuten kuvaa. Olen jättänyt sivuille marginaalia ylä- ja alareunoihin 23 millimetriä sekä oikeaan ja vasempaan reunaan 22 millimetriä. Näin tilaa jää kohtuullisesti reunoihin ja toisaalta myös nuotit saavat tarvitsemansa tilan.

Hatvan (1993, 56) mukaan tutkimuksissa on osoitettu, että kuvan huomioarvo katsojoiden silmissä on sitä suurempi, mitä väljemmin se on esimerkiksi lehden sivulle sommiteltu. Olen kuitenkin suunnitellut suuret kuvat ulottumaan joka reunaan, siis täysin kehyksettömiksi. Tämä siksi, että kuvan kehyksillä on todettu olevan myös katsojasta etäännyttävä vaikutus. Haluan toki kuvituksellani olevan huomioarvoa, mutta eläytymisen ja tarinaan mukaan pääsemisen kannalta pidän tätä kehystämättömyyttä välttämättömänä. Lisäksi nuotit ovat aina tyhjän tilan kehystämiä, ja isojen kuvien kehyksettömyys tuo tässä suhteessa vaihtelua kirjan ulkoasuun.

Pienten kuvien kanssa olen menetellyt aivan päinvastoin. Niille olen antanut mahdollisimman paljon tilaa niin, että ne tulevat huomatuiksi, vaikka ovatkin verrattain pienikokoisia. Vaikka ne ovat pienempiä, ne eivät ole merkityksettömiä. Hatvan (1993, 56) mukaan ihanteellisinta olisi jättää aukeamalle noin 25% tyhjää tilaa. Näin kokonaisuus olisi kevyt ja valoisa. Tähän minäkin olen pyrkinyt etenkin näillä pikkukuva-aukeamilla.

Typografia on tärkeä osa kirjan visuaalista ilmettä. Kirjassani on pääasiassa kahdentyyppistä tekstiä, varsinainen leipäteksti kuljettaa tarinaa sivulta sivulle, ja toinen tekstityyppi löytyy nuottisivuilta, laulujen sanoista. Olen halunnut erottaa nämä typografisesti toisistaan, vaikka ne lähes aina sijoittuvatkin selkeästi eri sivuille.

Aivan aluksi valitsin leipätekstiin fontiksi Adobe Garamond Pron. Tässä kirjaintyyppissä on pieni x-korkeus ja pitkät ylä- ja alapidennykset. Harkitsin kuitenkin pitkään Adobe Garamond Pron tilalle Plantagenet Cherokeeeta. Se ei ole kovin helppolukuinen kirjaintyyppi, sillä se synnyttää tekstiin hieman pomppivan vaikutelman. Olin päätyä tähän kirjaintyyppiin kuitenkin juuri tämän leikkisyytensä ansiosta, ja koska tekstimassaa ei ole yhdellä sivulla kerrallaan paljon, olisin saattanut uskaltaa päätyä näinkin levottomaan ratkaisuun. Pitäydyin lopulta kuitenkin Adobe Garamond Prossa, sillä sen luoma vaikutelma on arvokkaampi kuin Plantagenet Cherokeeen. Päätin, että kirjan ulkoasun mahdollinen leikkisyys ja lapsellisuus saa näkyä enemmän kuvituksessa kuin typografiassa.

Laulujen sanoja varten valitsin fontiksi Optiman. Tämä humanistinen groteski kirjaintyyppi on hyvin selkeä ja sopii siksi hyvin lauluteksteihin. Varsinkin nuottien yhteydessä olevilta tekstiriveiltä vaaditaan selkeyttä ja helppoa luettavuutta. Mielestäni kaksivahvuinen Optima palvelee tätä tarkoitusta hyvin. Päätteettömänä se muodostaa kontrastin Adobe Garamondin kanssa, ja kuitenkin nämä kaksi ovat melko samanhenkisiä kirjaintyyppisiä ja sopivat siksi hyvin yhdessä käytettäviksi. (Itkonen 2004, 52.)

Olen käyttänyt regular-leikkausta sekä leipätekstissä että laulujen sanoissa. Laulujen nimissä, jotka ovat ikään kuin otsikoita, olen käyttänyt Optiman lihavoitua leikkausta. Myös sivunumeroissa ja kirjan kannessa on käytetty Optimaa. Leipäteksti ja laulujen sanat ovat pistekokoa 10, väliotsikot ja sivunumerot pistekokoa 12.

Varsinaisen tarinan jälkeen, kun viimeinen kuva on näyttänyt että päähenkilöt ovat päässeet turvallisesti kotiin, tulee olemaan noin sivun verran itse tarinaan kuulumatonta tekstiä. Siinä kerrotaan lyhyesti kirjan synnystä ja sen syntyyn vaikuttaneista henkilöistä. Tämä teksti on tehty eri fontilla kuin leipäteksti, jotta ne eivät menisi sekaisin.

Koska tämä suunnittelemani kirja on musiikkisatukirja, nuotit ovat siinä ymmärrettävästi hyvin tärkeässä osassa. Nuottien merkitsemiseen ja merkinnän tyyleihin on olemassa vaihtelun mahdollisuus siinä missä tekstin kirjoittamiseenkin. Nuotit voidaan kirjoittaa koneella tai käsin, ja merkit voivat vaihtelevista syistä olla hyvin tai heikosti luettavissa. Alusta lähtien toiveeni oli, että kirjan sisältämät nuotit olisi kirjoitettu huolella käsin. Koska oma nuotinkirjoitustaitoni on melko vajavainen, sovimme laulujen säveltäjän kanssa, että hän kirjoittaisi nuotit käsin ja toimittaisi minulle jatkokäsittelyyn. Mielestäni oli hyvä, että nimenomaan säveltäjä itse kirjoittaisi nuotit, jolloin niiden painoarvo olisi suurempi ja jolloin kaikki tärkeä tulisi varmasti merkittyä. Tämä aiheutti kuitenkin myös ongelmia. Säveltäjä toimii musiikinopettajana Sibelius-Akatemiassa, ja hänen aikataulunsa on ymmärrettävästi kiireinen. Jouduin odottamaan nuotteja, mikä aiheutti painetta aikatauluuni.

Koska nuotit ovat tässä musiikkisatukirjassa niin tärkeässä osassa, lähes kaikki muu aineisto aukeamilla saa paikkansa ja tilansa nuottien ehdoilla. Tein etukäteen karkean arvion kunkin laulun nuottien viemästä tilasta ja hahmottelin aukeamien taittosuunnitelmat tältä pohjalta. Joidenkin laulujen kohdalla olin aliarvioinut pahasti nuottien tarvitseman tilan, ja näissä tapauksissa taittoa piti korjailla ja suunnitella uudestaan.

Kun nuotit saapuivat, niihin piti lisätä sanat oikeille paikoilleen helpottamaan nuoteista laulamista. Minulla ei ollut tästä ennestään kokemusta, joten katsoin mallia laulukirjoista. Lisäksi nuottiviivastojen väleihin piti lisätä tilaa laulujen sanoja varten. Tämän väljentämisen tein Adoben Photoshopin avulla. Samalla poistin nuoteista taustat. Nuottien erottuvuuden kanssa syntyi jonkin verran ongelmia. Originaalit olivat keskenään erilaisia, mikä vaikeutti kovasti yhtenäisen ulkoasun suunnittelua. Lisäksi monet niistä olivat niin himmeitä, että niitä piti käsitellä Photoshopissa kovalla kädellä, jotta ne olisivat erottuneet aukeamalla. Osa merkinnöistä katosi kokonaan, ja niitä piti vahvistaa jälkeinpäin käsin. Onneksi lopulisten, kirjassa olevien nuottien koko on lähes sama kuin originaalien, niin että kaikki nuottimerkinnät eivät kutistu aivan olemattomiin.

Kuvien suhteen tämä koko-ongelma oli hankalampi. Koska käyttämäni tekniikka ei tue pieniä, tarkkoja yksityiskohtia, tein kuvat noin kaksi kertaa suuremmiksi kuin ne tulisivat lopullisessa kirjassa olemaan. Tämä vaikutti hieman haitallisesti kuvien vivahteiden erottumiseen. Esimerkiksi vahaliidulla karkealle akvarellipaperille tehdyissä pinnoissa on kohtia, täpliä, joihin väri ei "ylety". Nämä paperin epätasaisuudesta johtuvat kohdat jäävät valkoisiksi tai vaaleammiksi, mutta katoavat, kun kuvaa pienennetään. Lisäksi pidän akvarelleilla toteutetuissa kuvissa erityisesti niistä kohdista, joissa väri kohtaa kuivan paperipinnan. Näihin kohtiin muodostuu värin kuivuessa hiuksenhieno raja, ikään kuin ääriiviiva, jossa väriä on hieman enemmän kuin viereisissä kohdissa. Onneksi originaalien ja lopullisten kuvien kokoero ei ole niin suuri, että nämä kuvioinnit häviäisivät tyystin. Ensi kerralla tiedän tehdä originaalit mahdollisimman samankokoisiksi kuin lopulliset kuvat.

Aluksi suunnittelin kirjan aukeamat yksipalstaisiksi. Kokeiltuani muutamalla aukeamalla kahden palstan käyttöä päätin vaihtaa kaikki aukeamat kaksipalstaisiksi. Näin tekstirivit pysyisivät lyhyinä ja luettavina. Sivuilla, joilla on hyvin vähän tekstiä, on vain yksi kapea palsta sommiteltuna sivun tarpeiden mukaan eli yleensä kauemmas reunoista. Palstat on muotoiltu tasareunaisiksi.

Kirjan nimi muotoutui vasta kuvitusprosessin loppuvaiheessa. On mahdollista, että nimi muuttuu vielä, mutta tällä hetkellä se on Kun on oikein pieni. Nimi on sama kuin kirjan ensimmäisellä laululla.

4.3 Työvaiheet

Ensimmäiset konserttikuvitukseni on tehty akvarelli-guassitekniikalla. Seminaarityötäni varten uudistin tekniikkaani hieman: käytin figureihin ensin vahaliitua ja vasta sitten maalasin akvarelleilla taustat. Tämän batiikkitekniikan lähtökohta on, että vahaliitu hylkii vettä. Akvarelli ei siis tartu kohtiin, joissa on liitua. Lisäksi piirsin hahmoille pullotussilla ääriviivat, jotka helpottivat konserttitilanteessa katsottavien kuvien hahmottamista ja toivat dynaamisuutta vauhdikkaisiin kuviin. Koska työn alla oleva musiikkisatukirja on näiden edellisten kuvitusten kanssa

samantyylinen, käytin edelleen samaa, hyväksi koettua ja miellyttävää tekniikkaa. Tussilla piirretyt ääriiviivat jätin kuitenkin pois kolmesta syystä. Ensinnäkin kirjaa luetaan ja katsotaan rauhallisemmassa tilassa kuin konserttikuvia, ja siksi ääriiviiva ei mielestäni ole välttämätön kirjan kuvien selkeyttämiseksi. Toiseksi ääriiviiva voimistaa kuvien liikkeen tuntua, enkä halua tällaista vaikutelmaa kirjaan. Pikemminkin pyrin valitsemaan elementtejä, jotka tasapainottavat ja rauhoittavat kuvia ja kokonaisuutta. Kolmanneksi moni kuvituskuva on niin tummasävyinen, että ääriiviivat eivät todennäköisesti erottuisi taustasta.

Kuvien tekeminen alkoi figuurien hahmottelusta. Tämän jälkeen pohjustin hahmot huolellisesti valkoisella tai värillisellä vahaliidulla. Tässä työvaiheessa liitua kului paljon, ja valkoinen väriliitu oli vähällä kokonaan loppua. Jälkeenpäin sain kuulla, että kynttiläkin soveltuisi pohjustamiseen. Kokeilin batiikin tekemistä kynttilällä, ja se toimi hyvin. Oikeastaan vähän harmittikin, etten ollut keksinyt käyttää kynttilää vahaliidun sijasta aiemmin. Valkoinen kynttilä on täydellisen läpinäkyvää, eikä sotkeudu hahmottelussa käytetyn lyijykynän kanssa kuten valkoinen liitu. Kynttilää voi myös käyttää alempien akvarellipintojen pysyvään suojaukseen suojalakan tapaan. Lisäksi kynttilä on edullista ja sitä on helppo hankkia.

Kun pohjustus oli tehty, maalasin taustan erilaisine kuvioineen. Liitukohta hylkii vettä ja jää siksi ilman väriä. Paperia vahaliitupiirroksineen voi huoletta kastella, siihen voi roiskia väriä, ja väripintoja voi elävöittää tarpeen mukaan useitakin kertoja. Käsittelin taustaa kankailla, sienillä ja siveltimillä vaihtelevan pinnan aikaansaamiseksi. Ripottelin joihinkin kuviin karkeaa merisuolaa. Rakeet imevät itseensä vettä – ja samalla väriä – ja tekevät väripintaan sattumanvaraisia ja mielenkiintoisia kuvioita (kuva 1).

Kuva 1. Karkeakiteinen suola kuvioi märkää akvarellipintaa.

Kun tausta tuli kutakuinkin valmiiksi, puhdistin liidulla pohjustetut kohdat maalista joko kostealla kankaalla pyyhkimällä tai raaputtamalla kevyesti terävällä veitsellä. Vaikka liitu hieman sotkeekin, etenkin raaputusvaiheessa, sen kanssa on mukava työskennellä. Päällekkäiset värikerrokset tuovat työhön syvyyttä ja uusia mielenkiintoisia värisävyjä, ja tarpeen mukaan liitukerroksia voi lisätä ja poistaa. Jos alimmainen liitukerros on valkoinen, pilalle menneet ylemmät kerrokset voi poistaa ja aloittaa alusta. Vahaliituun on helppo myös raaputtaa kuvioita, kuten olen tehnyt viimeisessä varsinaisessa kuvituskuvassa (kuva 2).

Kuva 2. Peikkoäidin hartiahuivi on tehty veitsellä raaputtamalla. Valkoinen pohjaväri tulee esiin raaputuskohdista.

Joihinkin kuviin olen tehnyt pohjustuksen hyvin pehmeällä, paksulla valkoisella lasten väriliidulla. Seuraavia värikerroksia on mahdollista levittää, liikutella ja tasoittaa vaikkapa sormella. On vain varottava, että värikerros ei puhkea tai paakkuunnu, jolloin työskentely vaikeutuu eikä jälki ole kovin kaunista.

Suuri osa kuvista on tehty täyteen A3-kokoon, loput vaihtelevan kokoisina A3- ja A4-arkeille. Suuret kuvat on valokuvattu digitaalikameralla luonnonvalossa ja pienemmät on skannattu. Olen vielä tehnyt pientä värien säätöä, rajauksia ja vastaavaa Photoshopissa ennen kuvien tuomista InDesigniin ja lopulta kirjan sivuille.

Olen pyrkinyt suuressa osassa kuvitusta luonnontieteelliseen täsmällisyyteen. Vaikka kyseessä on satu, minulle on tärkeää, että esimerkiksi kuvituksessa käyttämäni karhunsammal todella voidaan tunnistaa karhunsammaleksi. Joissakin kohdin olen kuitenkin poikennut tästä periaatteesta. Olen esimerkiksi ottanut vapauden kuvata kiiltomato Wilburin kaikkea muuta kuin realistisena ja luonnontieteellisen tarkkana hyönteisen mallina. Wilbur on kirjassa turvallinen, ystävällinen hahmo, jonka tarkoitus on lieventää pienen lukijan pelkoja pimeää kohtaan. Aito kiiltomato on kuitenkin melko hirviömäinen olento, varsinkin läheltä katsottuna. Uskoisin, että liian realistisesti esitetty hyönteinen saattaisi hyvinkin olla lapsesta pelottava. Wilburin ja hänen esikuvansa ainoat yhtäläisyydet ovat raajojen määrä ja valo, jota Wilbur tosin kantaa kädessään eikä takaruumiissaan kuten oikea kiiltomato (kuva 3).

Kuva 3. Joissakin kohdin olen poikennut kuvituksessani luonnontieteellisestä täsmällisyydestä. Realistinen kuva kiiltomadosta saattaisi pelottaa pientä lukijaa, vaikka hahmo itsessään onkin ystävällinen.

Kannet syntyivät vasta kuvitusprosessin loppuvaiheessa, kun kirjan nimi – Kun on oikein pieni - oli selvillä. Halusin suunnitella kansikuvan, joka olisi osa tarinaa ja joka esittelisi päähenkilöt. Parin luonnoksen jälkeen päädyin lopulliseen kansikuvaan. Etukannen, kuten nimiösivunkin, kaikki tekstit ovat Optimaa. Takakannen teksti on Adobe Garamond Pro:ta.

4.4 Haasteita

Aika aiheutti kenties suurimman haasteen työlleni. Alusta lähtien aikaa oli niukasti, varsinkin, kun vielä itse jouduin kirjoittamaan kehyskertomuksen. Vasta kun oli selvästi tiedossa, mistä kirja kertoo, saatoinkin aloittaa kuvituksen suunnittelun. Lisäksi odotin laulujen nuotteja melko kauan, mikä aiheutti painetta aikatauluuni ja vaikeutti melkoisesti työskentelyäni. Kun nuotit oli lähetetty, jouduin käyttämään paljon aikaa niiden korjailuun, jotta kaikki tarpeelliset merkinnät olisivat luettavissa. Tässä korjailussa olisi varmasti voinut onnistua paremmin, mutta olen tehnyt parhaani ajan ja materiaalin suomissa puitteissa.

Haasteena voidaan pitää myös sitä, että en ole aiemmin suunnitellut ja kuvittanut painotuotetta niin että vastuu työn onnistumisesta olisi käytännössä yksin minun. Kirjan suunnittelu ja kuvittaminen eroaa myös oleellisesti vaikkapa konserttien kuvittamisesta, ja siksi tämä kirja-projekti olikin mielenkiintoinen ja opettava.

Pelkäsin myös hieman etukäteen sitä, miten osaisin käsitellä nuotteja yhtenä kirjan kuvallisista elementeistä. Nuotithan muodostavat kuvia kuten sanatkin, ja voivat sanojen tapaan olla joko hyvin tai huonosti luettavissa. Tässä suhteessa minun oli turvauduttava nuotinlukutaitoisten ystäväni apuun. Valitettavasti en ole tyytyväinen siihen, miltä nuotit nyt kirjassa näyttävät. Kaikkien nuottien tulisi olla lopullisessa kirjassa sellaisia kuin ovat nuotit sivuilla 5 ja 23. Muilla sivuilla nuotit ovat liian sekavia, eikä yhdenmukaista linjaa oikein ole.

5 ARVIOINTIA

Musiikkisatukirjan suunnittelu ja kuvittaminen oli mielenkiintoista ja opetti paljon. Työ oli kohdallani ensimmäinen laatuaan ja siksi arvokas tilaisuus oppia ja soveltaa tietoa käytäntöön. Joissakin kohdin saattaisin päätyä erilaiseen ratkaisuun, jos ryhtyisin kuvitustyöhön vasta nyt. Kuvitusvaiheessa en esimerkiksi vielä tiennyt käyttää kynttilää batiikkitekniikan pohjana. Kynttilän käyttö pohjustuksessa on huomattavasti väriliitua miellyttävämpää ja siistimpää. Lisäksi opin päättämään, milloin työ on valmis. Itsekritiikki nousee yleensä sitä korkeammaksi, mitä pidemmälle työ etenee, ja voisin helposti tehdä aina vain uusia ja uusia versioita kuvituskuvista ja taittoratkaisuista.

Jälkeenpäin voin todeta, että minun olisi pitänyt alusta alkaen kirjoittaa nuotit puhtaaksi itse. Näin olisi säästetty se aika, mikä kului puhtaaksikirjoitettujen nuottien odotteluun ja lopulta korjailuun. Nuotit olisivat olleet myös visuaalisesti yhdenmukaisempia, jos olisin kirjoittanut ne alusta alkaen itse. Nyt nuotit ovat keskenään liian erilaisia, vaikka olinkin mielestäni antanut tarpeeksi selkeät ohjeet nuottien toimittamisesta.

Opinnäytetyö antoi myös hienon mahdollisuuden vertailla keskenään kahdenlaista musiikkikuvitusta. Seminaarityöni antoi tähän hyvän pohjan. Yksi merkittävimmistä eroista on se, että formaattina kirja mahdollistaa pienemmät yksityiskohdat ja herkemvät värisävyt kuin konserttikuvitus, sillä kirjaa katsotaan läheltä ja yleensä melko hyvissä olosuhteissa.

Itse ilmaisusta lienee paikallaan todeta, että jokainen kuvittaa oman yksilöllisen mielikuvituksensa ja mielikuviansa mukaan. Musiikki ja verbaalinen kertomus nostattavat jokaisessa erilaisia tunteita ja mielikuvia, ja jokainen kuvittaja kuvittaa oman intuitiivisen näkemyksensä mukaisesti.

LÄHTEET

- Ahjopalo-Nieminen, T. 1999. Kuvittajan keinot. Jyväskylä: Kirjayhtymä Oy.
- Albers, J. 1979. Värien vuorovaikutus. Lontoo: Yale University.
- Bettelheim, B. 1985. Satujen lumous. WSOY.
- Brusila, R. & Ylimartimo, S. 2003. Kuvittaen – käyttökuvan muotoja, merkityksiä ja mahdollisuuksia. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hatva, A. 1993. Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Itkonen, M. 2004. Typografian käsikirja. Jyväskylä.
- Korpela, R. Haastattelu 19.2.2009. Ti-Ti Tuotanto Oy.
- Kättström, P. 1986. Bilder för Barn. Göteborg: Stockholms Universitet.
- Levitin, D. 2010. Musiikki ja aivot – ihmisen erään pakkomielteen tiedettä. Helsinki: Terra Cognita.
- Mikkonen, K. 2005. Kuva ja sana. Tampere: Gaudeamus.
- Pokela, E. Haastattelu 18.2.2009. Sibelius-Akatemia, lehtori.
- Salminen, A. 2005. Pääjalkainen – kuva ja havainto. Hollola.
- Suomisanakirja 2010. Saatavissa: <http://suomisanakirja.fi/animismi> [viitattu 27.9.2010].
- Tarkkonen, T. & Sassi, P. 2005/2006. Lapsi ja taide – puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Cosmoprint.

Tuppurainen, A. Haastattelu 22.2.2009. Vaasan kaupunginteatteri.

Zolten, K. & Long, N. 1997. Department of Pediatrics. University of Arkansas for Medical Sciences Artwork. Saatavissa: <http://www.parenting-ed.org/handout3/Specific%20Concerns%20and%20Problems/fear%20of%20the%20dark.htm> [viitattu 12.10.2010].